

Manuel Duque. De la llum al món. Exposició*

Fundació Vilacasas-Espais Volart, Barcelona (19 setembre- 30 desembre 2018)

Oriol Vilapuig

"La hora de nuestro nacimiento, el punto de la tierra en que aparecemos, el primer gesto, el nombre, la habitación, -y todas esas consagraciones, y todos esos ritos que nos imponen, todo esto establece una serie feliz o fatal de la que el futuro depende por entero "
Gérard de Nerval

"... pero qué emoción puedes canalizar en tu trabajo si aún no has tomado conciencia de lo que has vivido, del drama y de la pérdida que representa el vivir?...eres demasiado joven para que todas estas emociones sedimenten y sustenten tu trabajo ..."

No sé si va ser dit exactament amb aquestes paraules però si més no aquestes pretenen acostar-se al sentit amb el que Manuel Duque se'm va dirigir poc temps després d'haver-lo conegut. Era al voltant de l'any 1983 i feia relativament poc que el pintor Ramiro Fernández Saus ens va presentar. En aquell any jo tot just m'iniciava d'una manera conscient i intuïtiva en el llenguatge de la pintura, tenia 18 anys, Manuel Duque amb 64 defensava una sòlida obra ja constituïda.

Aquesta anècdota, que en la distància intento focalitzar i reconstruir com a significativa, pot ser un punt de partida d'una possible estratègia epistemològica d'aproximació i

interpretació de l'obra de Manuel Duque. Conscient que parlar d'emocions en el context de la pràctica artística pot ser un terreny d'una inestabilitat i dificultat considerable, sí que d'alguna manera voldria desplaçar en la construcció de sentit de l'obra de Duque la importància de l'emocional i el que podríem anomenar tot un sentit del Pathos (1), que vertebrava i travessa el seu treball i que, al meu parer, és constitutiva de la seva vibrant presència.

Els que el vàrem conèixer sabem de la seva insistència en significar el seu treball artístic en una constant voluntat dirigida a la construcció de valors estètics. La idea de rehabilitar la pintura, que es fa plenament conscient en el seu **escrit-manifest** de l'any 1965, pretén contrarestar els valors de la modernitat més radical per tornar a recontextualitzar el poder evocatiu (no real) de la imatge pictòrica i la construcció visual que aquesta possibilita. Una idea permanent de contestació vertebrava el seu discurs estètic, les coses s'esgoten, venia a dir Duque, els valors s'enquisten i s'accepten, l'art com a disciplina crítica ha de debatre consensos i té l'obligació de repensar-los i restituir-los. En certa mesura aquesta construcció dialèctica, en el seu cas, no es constitueix per una tensió irresoluble i suspesa sinó que aquesta es legitima i resol com a forma contrària en la seva pròpia oposició, una idea que ja quedava palesa en l'expressió que el mateix Duque manifestava en el seu text-manifest a que ens referíem abans quan s'afirmava en un gest prou significatiu com és el de "dar de nuevo la vuelta al reloj de arena". (2)

Manuel Duque. MACBA Barcelona 1998
(fotografia de Javier Segurado)

La seva estratègia d'involució artística i de contestació als valors moderns s'inscriu dins una manera d'entendre el temps històric constituït per una idea lineal de progrés, un temps on els fenòmens oscil·len dins els cicles de naixement, creixement, decadència i esgotament emulant així els cicles vitals de la natura. Una manera d'inscriure's en la temporalitat i de pensar el temps històric per altre part molt moderna, aquesta seria una de les paradoxes del seu posicionament.

Els diferents estadis del seu treball pictòric que ell determina com a formes evolutives i que s'inicien en el clarobscur, continuen en el grafisme, el tema, i finalitzen en l'últim estadi de la Natura, no es poden llegir d'una forma programàtica, és a dir, com a simples passos o estadis destinats a un fi últim. La construcció de sentit que ara podem llegir d'una manera lineal i coherent, deuria sorgir en Duque com a resposta en la seva interrogació del sentit que prenen els seus gestos i que com se sap, en la majoria dels casos, ve determinada per salts al buit que fan aparèixer la fatal però necessària

pregunta... si, però i ara què?.. com em constitueixen i quin sentit prenen els meus actes?. Tota l'obra de Duque, des dels seus primers dibuixos abstractes del 1954 previs a la seva marxa a París, fins a les darreres pintures figuratives del 1998, podria ser tractada com un tot, un únic batec constituït per una mateixa matèria que oscil·la i es mou dinàmica en un únic suport. En aquest sentit la pel·lícula que va fer Javier Segurado el 2014 que consisteix en un muntatge seqüència on passen alternativament totes les seves obres en un minut és molt il·lustrativa.

El seu gest pictòric s'inscriu en un continuu que li permet assolir un estat emocional estretament vinculat al propi cos, un cos que s'obre, actua i es manifesta emocionalment per assolir un gest profund que s'exterioritza mentre s'enfonsa com a força plàstica, una energia vibrant, una passió transformadora.

En tota l'obra de Duque és per tant indissociable el seu logos, racional i constructiu, del seu Pathos emocional. La seva posterior construcció de valors està íntimament teixida per moviments emocionals no conscients que en última instància sustenten el sentit i el valor del seu treball pictòric.

Exposició Manuel Duque "De la llum al món". Fundació Vila Casas de Barcelona. 2018

Arribats a aquests punt m'assalten un seguit de qüestions:

D'on prové aquest pathos particular que aglutina i travessa tota la proposta estètica que ens proposa la pintura de Manuel Duque?

Una primera resposta seria que aquest està determinat pel seu particular relat de vida (3): l'experiència en el néixer, el desarrelament, les adversitats, la soledat, la pèrdua dels essers estimats, la por, la no pertinença a un lloc tant social com físic... totes aquestes experiències conformen el lloc des d'on obrir-se a la vida i són determinants en la necessitat d'inscriure'ns en un llenguatge compartit (4). Les tensions que aquí es manifesten en el binomi vida-obra s'entenen com determinants en la construcció d'un espai simbòlic comú i compartit com és el del llenguatge artístic.

Quines tensions deixen entreveure aquest binomi vida-obra?

És possible entendre l'obra d'un autor deslligada de la seva construcció biogràfica, del relat vital que l'ha constituïda?

La voluntat d'inscriure's en el llenguatge artístic pot ser també una possibilitat des d'on transformar i reescriure el propi relat biogràfic?

De què parlem quan parlem d'emoció vinculada a l'obra de Manuel Duque?

Com es fan visibles aquestes oscil·lacions afectives i emocionals en la seva obra?

En grec el terme *Drama* té una relació etimològica amb la idea de fer, d'acció. Drama aquí es pot entendre com allò que es dona simultàniament en el que es fa i en el que passa sobre el suport de la superfície del lleng o del paper, un espai sensible on apareix el subjecte més que l'objecte. Un autor com Duque és, en última instància, un realitzador de gestos, es defineix i es fa visible en aquests moviments fisiològics i ontològics. Però què és un gest? "Un gesto, afirma Roland Barthes, es algo así como el suplemento de un acto. El acto es transitivo, tan sólo pretende suscitar el objeto, el resultado; el gesto es la suma indeterminada e inagotable de las razones, las pulsiones, las perezas que rodean al acto de una atmósfera (en el sentido astronómico del término). Vamos a distinguir por tanto: el mensaje, que pretende producir una información, el signo, que pretende producir una intelección, y el gesto que produce todo el resto (el "suplemento"), sin tener forzosamente la intención de producir nada (...). Pues en el gesto queda abolida la distinción entre causa y efecto, motivación y meta, expresión y persuasión. El gesto del artista –o el artista como gesto- (...) (5)

S/t 1959. Tinta i anilina damunt paper, 53 x 70 cm

És possible que tot quedi reduït a un petit gest, és l'únic al que podem aspirar, però potser aquest gest últim respon, com va manifestar el mateix Manuel Duque en els seus últims dies de vida, quan observava des de la distància tot el seu recorregut vital escrit a través de la seva pintura, "(...) pues nada, sólo quería compartir un poco de Belleza en un mundo en el que nos sentimos abandonados".

Probablement aquesta bellesa a la que ell feia referència pot ser també entesa aquí com una forma de dolor, un sentiment d'escissió que ens conforma i ens transforma en la possibilitat de ser compartit.

Notes

1- El terme Pathos és utilitzat aquí per referir-se a les emocions íntimes que es fan visibles en una obra artística i desperten un equivalent a qui les contempla. Es pot definir també com tot allò que se sent i experimenta: estat de l'ànima, tristesa, passió...

Aby Warburg utilitzava el concepte de Phathosformel com aquell conjunt de formes i models que ens permeten expressar i comunicar certs estats emocionals interns (Pathos) de manera visual.

2- "Rehabilitar la pintura" tex-manifest escrit per Manuel Duque el 1965 a París

extret del llibre VVAA: Manuel Duque. Una visión retrospectiva, 1943-1997. AGC edicions, Sabadell 1989 (Pàg 15)

3- La biografia és la vida (bios) escrita (de graphein, escriure)

4- Els seus orígens humils del proletariat andalús i un context d'un desarrelament incipient (quan Manuel tenia quatre anys la família Duque Domínguez a la recerca d'una prosperitat econòmica pels seus quatre fills emigren a les mines de carbó de Saint-Étienne. La mort del pare i del seu germà gran marcaran en part aquesta etapa d'infància i adolescència) dibuixen un escenari que no fa preveure la vocació artística de Duque, que creixerà en un context espuri als seus anhels espirituals. Aquesta necessitat d'aproximació a l'art com a manera d'auto afirmar-se en el llenguatge però també com a forma per superar les dificultats tan socials com culturals, li faran adoptar un caràcter i una actitud activa, crítica i transformadora, entenent l'art també com una eina d'auto construcció individual i col·lectiva, allunyada en qualsevol cas, de tota concepció elitista i acomodativa.

5- Roland Barthes: Lecturas: El gesto. Cy Twombly o " Non multa sed multum" , 1979

*Coincidint amb el vintè aniversari de la mort de l'artista **Manuel Duque** (Nerva, Huelva, 1919– Sabadell, 1998), la Fundació Vila Casas inaugura l'exposició *De la llum al món*, comissariada per Imma Prieto, la selecció d'una vuitantena d'obres pictòriques que ressegueixen la trajectòria artística d'un autor que sempre va tenir la certesa d'estar fora de lloc i fora de temps, aliè a moviments i estils.